

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

ศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของชีวิตผู้คนในสังคม เปรียบเหมือนหางเสือที่กำหนดเส้นทางการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนซึ่งจะสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตามลำดับ ในสังคมชาวมุสลิมภาคใต้มีเอกลักษณ์ทางศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อที่แตกต่างออกไปจากสังคมไทยส่วนใหญ่ ความแตกต่างดังกล่าวนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมุสลิมในภาคใต้ให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป ในชุมชนชาวไร่นาบัตตานีมีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นของตนเอง เรียกตนเองว่า "ออแรนายู" ซึ่งหมายถึง "คนมลายู" และเรียกคนไทยทั่วไปว่า "ออแรชีแย" หรือ "คนไทยสยาม" การเป็นออแรนายูมีความหมายในทางที่ก่อให้เกิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์เฉพาะของตนซึ่งแตกต่างจากคนไทยอื่น ๆ นับตั้งแต่การมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมมลายู และการนับถือศาสนาอิสลาม มีภาษามลายูเป็นสื่อแสดงความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ความเชื่อ และสิ่งสำคัญที่สุดในวิถีชีวิตของชาวมลายูที่มีอิทธิพลในการกำหนดวิถีชีวิต และพฤติกรรมของพวกเขา ก็คือ "อาดัต" (Adat) หรือประเพณีมลายู และ "อูกาโม" หรือศาสนาอิสลาม ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้กลไกพื้นฐานให้เกิดการสร้างบูรณาการทางสังคมขึ้นนั่นเอง โดยเฉพาะศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด เพราะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต (way of life) ทุกๆ ด้านของบุคคลเอาไว้ และเป็นพื้นฐานไปสู่การกระทำกิจกรรมด้านอื่น ๆ ทั้งหมด

ครอบครัว (Family)

ครอบครัวมลายูสะท้อนให้เห็นรูปแบบการจัดระเบียบสังคมเก่าแก่ดั้งเดิมของวัฒนธรรมมลายู ซึ่งปัจเจกบุคคลได้อาศัยเรียนรู้ค่านิยมต่าง ๆ ในวัฒนธรรมของตน จากการศึกษาพบว่ารูปแบบของครอบครัวชาวไร่นามุสลิมที่ชุมชนบัตตานีสวนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เป็นหลัก คือประกอบด้วยพ่อ-แม่-ลูก มากที่สุด ถึงแม้จะพบว่ามีลักษณะของครอบครัวร่วม (Compound Family) อันเกิดจากการที่ฝ่ายชายมีภรรยาหลายคนแล้วนำภรรยามาอยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกัน หรือ หรือในกรณีที่ถูก ๆ ที่

ออกเรือนแล้วนำเอาคู่สมรสมาอยู่ในครัวเรือนเดียวกันแต่ต่างคนต่างแยกหาเลี้ยงตัวเองกันไปตามความสามารถ จากการศึกษาข้อมูลชุมชนจำนวน 113 ครัวเรือน ปรากฏว่ามีครัวเรือนเดี่ยวจำนวน 98 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนร่วมเสีย 9 ครัวเรือน ที่เหลืออีก 6 ครัวเรือนขยาย (Extended Family) ที่เกิดจากคนรุ่นพ่อและรุ่นลูกมาอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะการตั้งครัวเรือนภายหลังการแต่งงานส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะไปอาศัยอยู่กับครัวเรือนของฝ่ายหญิง (Matrilocal) เป็นการชั่วคราวประมาณ 2-3 ปี แล้วจึงแยกย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนของตนเองภายหลัง วัฏจักรของครัวเรือนจะเริ่มจากการแต่งงาน (นิกายี) ของคู่บ่าวสาวเป็นต้นไป

การแต่งงานมักจะเริ่มจากการที่คู่บ่าวสาวดูใจกันมาในระยะเวลาหนึ่งจนเกิดความรักซึ่งกันและกัน หลังจากนั้นทั้งคู่จะปรึกษาญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายตนหากผู้ใหญ่เห็นชอบด้วยฝ่ายชายจะส่งญาติผู้ใหญ่ของตนมาติดต่อกับญาติฝ่ายหญิง ในอดีตระบบการคลุมถุงชนมีอยู่มาก แต่ปัจจุบันการแต่งงานเป็นเรื่องของความสมัครใจของคนทั้งสองฝ่ายมากกว่า ในชุมชนปัตตานีจะมีค่านิยมอย่างหนึ่งว่าหากใครมีลูกสาวพ่อแม่ก็ต้องแบกเอาความทุกข์ใจไว้จนกว่าฝ่ายสาวจะออกเรือนไป ในระหว่างที่ยังไม่แต่งงานฝ่ายหญิงจะต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลจากพ่อแม่อย่างใกล้ชิด ชาวบ้านถือกันว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอจึงจะต้องมีฝ่ายชายมาเป็นผู้ดูแลเธอเสมอ ดังนั้นในสังคมชาวไรนามุสลิมปัตตานีจะหาผู้หญิงมีอายุที่เป็นโสดยากมาก เว้นแต่เธอผู้นั้นจะมีข้อบกพร่องทางร่างกายอย่างร้ายแรง เช่น เป็นโรคร้าย เป็นต้น ตามหลักการของศาสนาอิสลามมีพิธีการอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เพียงแต่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงกล่าววาจายอมรับการเป็นสามีภรรยาซึ่งกันและกันต่อหน้าพยานรู้เห็นอย่างน้อย 2 คน ก็เป็นอันเสร็จสิ้นขั้นตอนของการแต่งงานตามหลักของศาสนา แต่ในทางปฏิบัติของชุมชนจริง ๆ พ่อแม่ของฝ่ายชายจะต้องเสียค่าสินสอดให้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงตามที่ได้มีการตกลงกันไว้ให้เรียบร้อยก่อน แล้วจะมีการเชิญโต๊ะอิหม่ามมาเป็นประธานในพิธีเพื่อกล่าวอวยพรและขอพรจากพระเจ้าให้กับคู่บ่าวสาว หลังจากนั้นจะมีการจัดงานเลี้ยงฉลองในหมู่ญาติมิตรและบรรดาเพื่อนบ้านทั่วไปซึ่งจะมาร่วมแสดงความยินดีให้กับคู่บ่าวสาว เรียกกันทั่วไปว่างานกินเหนียว หรือ " มาแกบูโละ " นั่นเอง

ภายหลังการแต่งงานไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดไว้แน่นอนว่าฝ่ายใดจะไปอยู่ที่บ้านของใคร ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ตามค่านิยมของชุมชนนั้นฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิงเป็นหลัก และจะช่วยครอบครัวของฝ่ายหญิงด้วยการเป็นแรงงานในการผลิตทางการเกษตรให้กับพ่อตาแม่ยาย (Bride Service) เมื่อมีความพร้อมพอที่จะออกมาตั้งครอบครัวของตนเอง หรือมีลูกของตนเองแล้วก็จะแยกมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ของพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นคนตัดสินใจว่าจะอาศัยอยู่ที่ใด โดยจะพิจารณาความพร้อมทางเศรษฐกิจของครอบครัวทั้งสองฝ่ายประกอบด้วย ความสัมพันธ์ภายหลังการสมรสเป็นเรื่องที่มีกฎหมายอิสลามเป็นฐานรองรับ กล่าวคือชาวบ้านมุสลิมจะนิยมจดทะเบียนสมรสตามหลักการของศาสนาให้โต๊ะอิหม่ามเป็นผู้จัดให้ และจะไม่มีการจดทะเบียนสมรสตามหลักกฎหมายไทยอีก ดังนั้นมักจะมีปัญหาว่าชื่อในทะเบียนราษฎรของฝ่ายหญิงจะยังคงมีสรรพนามหน้าเป็นนางสาว และยังคงใช้นามสกุลเดิมของพ่อแม่ตนเช่นเดิม สำหรับบุตรที่เกิดจากคู่สมรสจะใช้นามสกุลของฝ่ายพ่อเหมือนอย่างคนไทยทั่วไป และมีการนับญาติแบบสองสาย (Bilateral) คือทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่เหมือนระบบการนับญาติของคนไทยทั่วไป (ต่างจากมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มตะวันออกกลาง)

จากการศึกษาพบว่าในอดีตที่ผ่านมาคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านนิยมแต่งงานกันเองภายในชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปิดตัวสู่โลกภายนอกยังมีไม่มากนัก การแต่งงานภายในชุมชนช่วยเสริมให้ระบบการนับญาติและการร่วมมือช่วยเหลือกันภายในหมู่ญาติพี่น้องเป็นไปอย่างเหนียวแน่น แต่ปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปเส้นทางการคมนาคมสะดวกสบายและโอกาสที่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่จะออกไปมีความสัมพันธ์กับคนต่างท้องถิ่นมีมากขึ้น ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวเหล่านี้ (ช่วงอายุไม่เกิน 35 ปี) มีคู่ครองเป็นคนต่างถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะฝ่ายชายจะมีโอกาสมีภรรยาเป็นคนต่างถิ่นมากกว่าฝ่ายหญิง คนต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ในชุมชนที่มาจากท้องถิ่นที่ไกลที่สุดเป็นชายที่มาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งไปพบกับฝ่ายหญิงในขณะที่ไปแสวงบุญที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย อย่างไรก็ตามหลักการของศาสนาอิสลามระบุว่าว่าคนมุสลิมจะต้องแต่งงานกับคนมุสลิมด้วยกันเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติพบว่าในชุมชนมีลูกเขยที่มาจากคนไทยหลายคน มีอยู่คนหนึ่งเป็นคนจีนมาจากจังหวัดสตูล และมี

ลูกสะใภ้เป็นคนมาจากจังหวัดภูเก็ต คนเหล่านี้มีความแตกต่างทั้งด้านชาติพันธุ์และด้านศาสนาแต่ก็ยังสามารถรับการยอมรับจากชาวบ้าน ทั้งนี้สามารถกระทำได้โดยบุคคลเหล่านี้หันมารับเอาอิสลามเป็นศาสนาของตน และปรากฏว่าหลาย ๆ คน โดยเฉพาะลูกเขตคนจีนที่มาจากสตูลสามารถเรียนรู้และปฏิบัติตัวตามหลักการของศาสนาได้อย่างเคร่งครัดจนได้รับการยกย่องจากชาวบ้านให้เป็น "เป๊าะงู" หรือ ครูทางศาสนานั้นเอง

อีกประเด็นหนึ่งคือกรณีหลักศาสนาอนุญาตให้ฝ่ายชายมีภรรยาได้ถึง 4 คน (ทั้งนี้ฝ่ายชายจะต้องมีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจและสามารถดูแลเลี้ยงดูให้เกิดความยุติธรรมได้ และจะต้องได้รับความยินยอมจากฝ่ายหญิงที่เป็นภรรยาคนแรก ๆ ก่อน) พบว่าผู้ชายในหมู่บ้านไม่นิยมการมีภรรยาหลายคน ทั้งนี้เนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยให้ทำได้ จากการศึกษาพบว่าผู้ชายในชุมชนเพียง 4 คนเท่านั้นที่สามารถมีภรรยาพร้อมกันได้ 4 คน นอกจากนั้นส่วนใหญ่จะมีภรรยาเพียงคนเดียว หรือไม่ก็ภรรยาคนแรก ๆ เสียชีวิตไปแล้วเท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สามีภรรยา มีลักษณะขัดกับแบบแผนความสัมพันธ์ในเชิงอุดมคติของชาวมุสลิมทั่วไป กล่าวตามอุดมคติแล้วภรรยาจะต้องเชื่อฟังสามี ต้องอยู่กับบ้าน หรือจะออกจากบ้านก็ต่อเมื่อสามีอนุญาต และไม่ควรถูกต้องทำมาหากินแต่ควรมีหน้าที่ในการดูแลลูก ๆ แต่จากการศึกษาพบว่าผู้หญิงในชุมชนปัตตานีต้องแบกรับภาระในการช่วยเหลือครอบครัวด้านต่าง ๆ ตั้งแต่การดูแลลูก ๆ การจัดการภายในบ้าน รวมทั้งการทำมาหากินในไร่นา และบางครั้งครอบครัวผู้หญิงต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านโดยการเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองก็มี เกิดเป็นค่านิยมแบบใหม่ของผู้หญิงที่อยู่บ้านเฉย ๆ คือคนขี้เกียจ และเป็นเรื่องน่าอาย นอกจากนี้ผู้หญิงยังเป็นผู้ทำหน้าที่ในการจัดการด้านรายได้และระบบการเงินสำหรับใช้จ่ายในครัวเรือน ดังนั้นบทบาทของผู้หญิงในระดับชุมชนจึงมีมากตามไปด้วย ตามความเข้าใจของคนทั่วไปมักจะเข้าใจว่าบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในชุมชนมุสลิมต่ำกว่าฝ่ายผู้ชาย แต่ข้อเท็จจริงที่พบจากชุมชนแห่งนี้แสดงให้เห็นแล้วว่าผู้หญิงมีสถานภาพและบทบาทในครัวเรือนและในชุมชนสูงพอสมควร

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือการที่คนหนุ่มสาวในชุมชนยังนิยมแต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อยอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่เรียนจบการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น เมื่อพ้นจากโรงเรียนมาก็จะกลายเป็นแรงงานในการช่วยครอบครัวทำการผลิต ไม่นานนักก็จะแต่งงาน เลี้ยงแล้วฝ่ายหญิงจะแต่งงานเมื่ออายุประมาณ 16-18 ปี ส่วนฝ่ายชายจะแต่งงานเมื่ออายุประมาณ 20-23 ปี การแต่งงานเมื่ออายุยังน้อยนำไปสู่ปัญหาทางสังคมหลายประการ เช่น ปัญหามีบุตรเร็ว ขาดความรู้ในเรื่องสุขภาพอนามัย ปัญหาเรื่องวุฒิภาวะทางอารมณ์ เกิดความไม่พร้อมทางเศรษฐกิจนำไปสู่ปัญหาการหย่าร้าง และปัญหาหญิงหม้ายตามมา ซึ่งแนวโน้มพบว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ (ปัจจุบันพบว่า มีหญิงหม้ายในชุมชนถึง 11 คน ในจำนวนนี้ 5 คนเกิดจากสามีเสียชีวิต แต่อีก 6 คนเกิดจากปัญหาการหย่าร้าง และใน 6 คนนี้มีลูกติดที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูทุกคน)

เครือญาติ (Kindred)

เครือญาติเป็นกลไกทางสังคมที่สร้างให้เกิดความผูกพันของครอบครัวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ในสังคมของชาวบ้านมุสลิมนี้คำว่าเครือญาติมีความสำคัญและมีความหมายต่อพวกเขามาก พวกเขาจะรู้สึกตื่นตันใจเมื่อรู้ว่าเป็นญาติกัน และการเป็นญาตินำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านต่าง ๆ เช่นการลงขันแรงงานในการผลิต การแบ่งที่นาและวัสดุอุปกรณ์ให้กับญาติที่ขาดแคลน เป็นต้น

เครือญาติเกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกจากครัวเรือนต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากระบบการนับญาติทั้งสายพ่อและสายแม่ (Bilateral) แต่จากการศึกษาพบว่าการรวมตัวของญาติฝ่ายมารดามีความผูกพันเหนียวแน่นมากกว่า และเป็นพื้นฐานในการให้ความช่วยด้านการแลกเปลี่ยนแรงงานในการผลิตซึ่งกันและกัน (Exchange labor) เมื่อสมาชิกของกลุ่มเครือญาติมารวมตัวกันนับแต่หนึ่งช่วงอายุคนขึ้นไป ก็จะเกิดเครือข่ายของกลุ่มเครือญาติ (Kindred network) ขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานไปสู่การรวมกลุ่มทางสังคมที่แน่นเหนียวต่อไป

คำเรียกเครือญาติ (Kinship Terminology)

คำเรียกญาติในแต่ละวัฒนธรรมถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้เรียกและกำหนดความสัมพันธ์ทางสายเลือด และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแต่งงาน และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในระหว่างรุ่นอายุของผู้คน (Generation) และยังบ่งบอกถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลได้ด้วย ในสังคมชาวไร่นามุสลิมที่ชุมชนปัตตานี มีคำเรียกเครือญาติที่สำคัญ ดังนี้

1. คนรุ่นปัจจุบัน (Ego) เริ่มจากการแทนตัวเองว่า "ชายอ" ("ตัวฉัน") และแทนการเรียกบุคคลอื่นด้วยสรรพนามบุรุษที่สองว่า "กียอ" ("เธอ , เขา ") หากเป็นคนระดับเดียวกันก็จะใช้การเรียกชื่อของบุคคลนั้นแทน หากเป็นผู้ที่มีอาวุโสมากกว่าก็จะเรียกว่า "แบ หรือ บัง " (พี่ชาย) หรือ " กะนิ หรือ กะแว " (พี่สาว) หากมีอายุน้อยกว่าจะเรียกว่า "อาเต๊ะ" (น้องชายหรือน้องสาว) และจะเรียกลูกพี่ลูกน้องทั้งฝ่ายพ่อและแม่เหมือนกับกับการเรียกชื่อพี่น้องของตนเอง

2. คนรุ่นพ่อ จะเรียกพ่อของตนเองว่า "เป๊ะ หรือ แว หรือ เย๊ะ " (พ่อ) และเรียกแม่ว่า "เม๊ะ หรือ เจ๊ะ " (แม่) แต่คำที่ใช้เรียกพี่น้องชายหญิงทั้งฝ่ายพ่อและแม่จะเหมือนกัน คือ เรียก " เป๊ะดาฆอ" (ลุง , น้ำชาย) และ "เม๊ะดาฆอ" (ป้า, อา)

3. คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย จะเรียกเหมือนกันทั้งฝ่ายพ่อและแม่ คือ เรียก "เป๊ะจิ" (ปู่, ตา) และ "เม๊ะจิ" (ย่า , ยาย)

4. คนรุ่นทวด จะเรียกเหมือนกันทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ คือ ทวดผู้ชายเรียกว่า "เจ๊ะเจ๊ะ" และเรียกทวดฝ่ายหญิงว่า "เจ๊ะวอ "

5. คนรุ่นที่สูงกว่ารุ่นทวด จะเรียกเหมือนกันทั้งฝ่ายพ่อและแม่ว่า "เจ๊ะแซ" (ฝ่ายชาย) และ "เจ๊ะแย" (ฝ่ายหญิง)

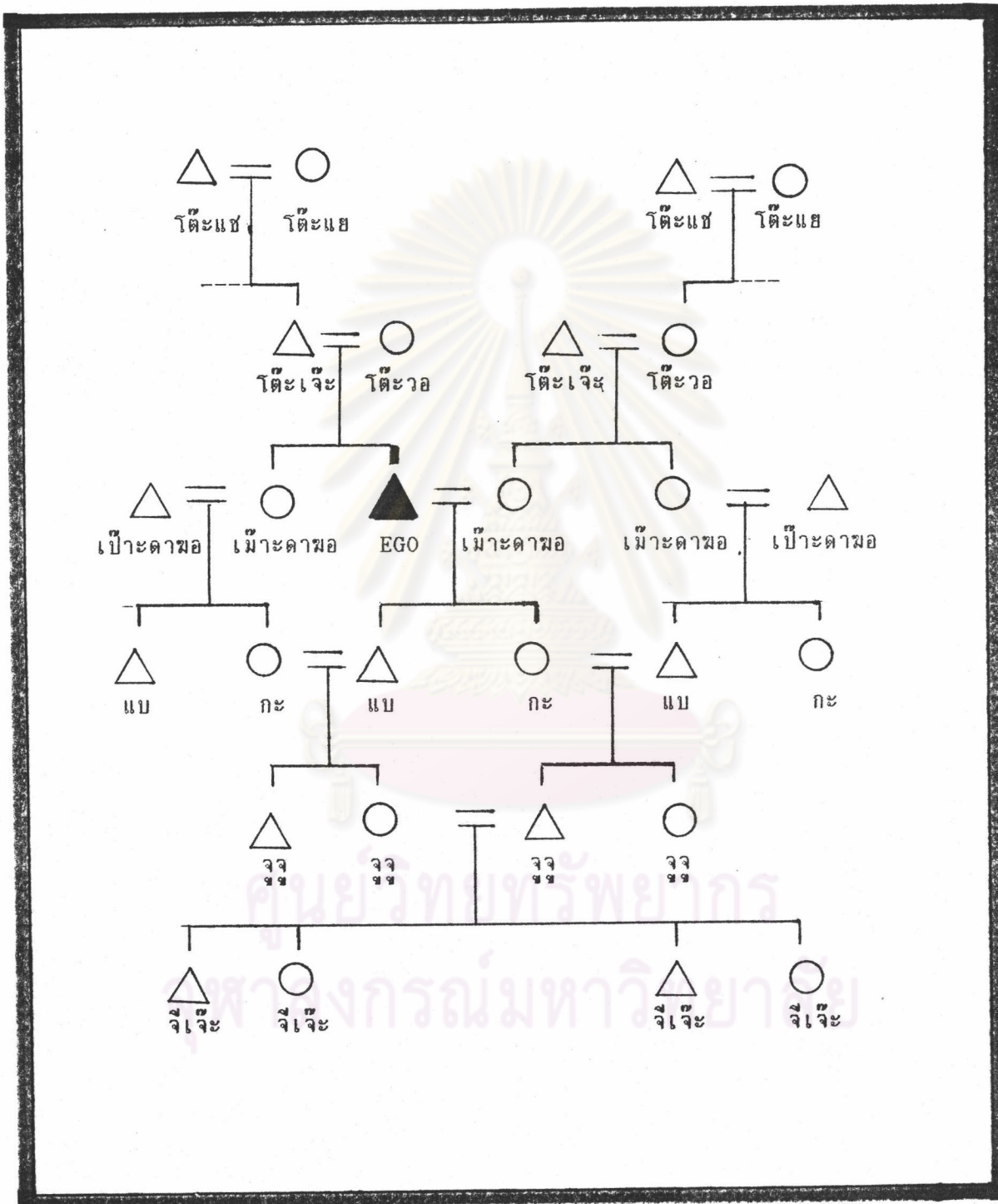
6. คนรุ่นหลาน จะเรียกคนรุ่นหลานด้วยการเรียกชื่อเล่นหรือหากเป็นญาติผู้ใหญ่จะเรียกคนรุ่นหลานว่า "จุงู" (หลาน) โดยจะเรียกทั้งหลานชายหลานสาว และจะเรียกหลาน ๆ ของบรรดาลูกพี่ลูกน้องว่า "จุงู" เช่นกัน

7. คนรุ่นเหลน จะเรียกคนรุ่นเหลนด้วยการเรียกชื่อเล่นเช่นเดียวกับการเรียกคนรุ่นหลาน หรือเรียก "จีเจ๊ะ" (หลานชาย, หลานสาว)

ข้อน่าสังเกตคือการเรียกชื่อคนแก่ที่มีอาวุโส หรือเป็นผู้สูงอายุ จะเรียกกันทั่วไปว่า "เป๊ะจี" (ชาย) และ "เม๊ะจี" (หญิง) หรืออาจจะเรียกว่า "เป๊ะ" (พ่อ) หรือ "เม๊ะ" (แม่) ส่วนคนที่มีอาวุโสกว่าก็จะเรียกว่า "แบ, บัง" (พี่ชาย) หรือ "กะแว" (พี่สาว) ส่วนการเรียกลูกสะใภ้หรือลูกเขยจะนิยมเรียกด้วยชื่อของบุคคลนั้นมากกว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 พังแสดงการนับเครือญาติ

การแบ่งมรดก

การแบ่งมรดกมีรายละเอียดค่อนข้างซับซ้อน และมีรายละเอียดเป็นไปตามหลักกฎหมายอิสลาม ซึ่งใช้บังคับกับชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสมมุติว่าจะใช้กฎหมายอิสลามในกรณีต่าง ๆ กฎหมายฉบับนี้อิงกับหลักการของศาสนาอิสลาม มีการกล่าวถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ในการแบ่งมรดกและการรับมรดกเอาไว้อย่างละเอียด คล้าย ๆ กับประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บรรพ 5 บรรพ 6 ของไทย นั้นเอง แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ นั้น ชาวบ้านจะยึดถือปฏิบัติเพียงหลักกว้าง ๆ เท่านั้น กล่าวคือ ก่อนที่พ่อแม่จะตายหากได้มีการกล่าวมอบมรดกไว้กับทายาทเป็นจำนวนเท่าใดก็ตาม ก็ให้ถือไปตามเจตนาของพ่อแม่ (การแบ่งมรดกในทางปฏิบัติพ่อแม่จะกล่าวด้วยวาจาต่อหน้าญาติ ๆ หรือผู้ที่ครอบครัวเคารพนับถือ โดยไม่ต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร) แต่หากพ่อแม่ตายก่อนจะทำการแบ่งมรดกให้ลูกได้ละอิมามจะเป็นผู้แบ่งสรรมรดกเหล่านั้นโดยยึดหลักตามศาสนาอิสลามที่ว่า ฝ่ายชายจะได้รับส่วนแบ่งเป็นสองเท่าของฝ่ายหญิง (ฝ่ายชายได้สองส่วนฝ่ายหญิงได้หนึ่งส่วน) เนื่องจากถือว่าฝ่ายชายเป็นผู้แบกรับภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวและสืบทอดวงศ์ตระกูลต่อไป ศาสนาอิสลามยอมรับในเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ซึ่งบุคคลได้มาจากการทำงานการซื้อขายหรือการรับมรดกตามสิทธิ์แต่หากไม่มีผู้รับมรดกทรัพย์สินต่าง ๆ เหล่านี้จะตกเป็นของกองกลางสาธารณะหรือ "บัยตุลมาล" ซึ่งมีละอิมามและบรรดากรรมการมัสยิดเป็นผู้ดูแลภายใต้การตรวจสอบของกรรมการอิสลามประจำจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง

การรวมกลุ่มทางสังคม

เราสามารถแบ่งการรวมกลุ่มทางสังคมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวซึ่งทางราชการเป็นผู้จัดให้มีขึ้น และกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวทางธรรมชาติ เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นต้น

ประเภทแรกคือกลุ่มทางการ เกิดจากการจัดตั้งของทางราชการ เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชุดคุ้มครองหมู่บ้าน) กลุ่มเยาวชนเกษตร เป็นต้น กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากการจัดตั้งของเจ้าหน้าที่ราชการ มีการกำหนดกฎระเบียบและหลักเกณฑ์เอาไว้ชัดเจน แต่ไม่มีความเหนียวแน่นมากนัก การดำรงอยู่ของกลุ่มขึ้นอยู่กับความเอาใจใส่จริงจังของเจ้าหน้าที่ของทางการมากกว่า หากเจ้าหน้าที่เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นก็จะได้รับการยอมรับจากชาวบ้านแต่หากเจ้าหน้าที่นั้นย้ายไปหรือไม่ได้ให้ความสนใจกับกลุ่ม ไม่นานกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นก็จะเหลือแต่เพียงชื่อ ไม่มีการรวมตัวอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มักจะคัดเลือกบรรดาสมาชิกที่เป็นคนประเภทยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ได้ง่าย และสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มมากกว่าคนปกติ ดังนั้นจึงพบว่าคนเหล่านี้บางคนเป็นสมาชิกของกลุ่มหลาย ๆ กลุ่ม เพราะทางเจ้าหน้าที่ดึงตัวเข้ามาในกลุ่มเพื่อหวังให้กลุ่มของตนเองมีกิจกรรมมากขึ้น

ในบรรดากลุ่มที่ทางราชการจัดตั้งขึ้นนี้กลุ่มรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชุดคุ้มครองหมู่บ้าน อพป.) ได้รับความสนใจจากชาวบ้านผู้ชาย โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นมากที่สุด ทั้งนี้เป็นผลมาจากทางกระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้าน อพป. (อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง) ขึ้นในปี พ.ศ. 2535 และได้ทำการฝึกอบรมชาวบ้านในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะฝึกอาวุธให้ชาวบ้านเพื่อทำหน้าที่ด้านการรักษาความปลอดภัยของชุมชนเขาเอง และมีการมอบปืนลูกซองให้กับหมู่บ้านจำนวน 15 กระบอก มีการจัดแบ่งชาวบ้านออกเป็นชุดตามเวรยามต่าง ๆ จำนวน 4 ชุด ชุดละ 15 คน เวรยามเหล่านี้จะทำหน้าที่คอยตรวจตราความสงบของหมู่บ้าน และมีความตื่นตัวในการทำหน้าที่ได้อย่างดี จนสามารถป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อประมาณกลางเดือนเมษายน 2536 มีคนร้ายเข้ามาลักวัวจากบ้านของชาวบ้านคนหนึ่งเป็นจำนวน 3 ตัว ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านได้ประสานกับกำลังของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจจนสามารถติดตามจับกุมตัวคนร้ายที่ก้างหลบหนีมาได้ หรือเมื่อกลางเดือนตุลาคม 2536 ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านได้ออกลาดตระเวนพบการลักลอบวางระเบิดทางรถไฟของขบวนรถไฟจรก่อนการร้าย ทำให้

สามารถกระตุ้นและรักษาชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนผู้บริสุทธิ์ไว้ได้ การปฏิบัติงานครั้งนั้น ทำให้ชุดรักษาความปลอดภัยและผู้ใหญ่บ้านได้รับการสรรเสริญจากหน่วยงานของทางราชการต่าง ๆ เช่นฝ่ายกองทัพ ฝ่ายกระทรวงมหาดไทย และการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยการประกาศเกียรติคุณอย่างเป็นทางการ ซึ่งทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มผู้ทำหน้าที่ในชุดรักษาความปลอดภัยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีความเหนียวแน่นตามไปด้วย

กลุ่มประเภทที่สองเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวทางธรรมชาติของชาวบ้านเอง โดยมีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นกลุ่มที่มีความเหนียวแน่นสูง และเป็นพื้นฐานก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนแรงงาน (Exchange Labor) และปัจจัยทางการผลิตต่าง ๆ เช่นระบบการเอาแรงในการทอผ้า (ระบบ"วะห์") การแบ่งที่นาให้เช่าแบบแบ่งผลผลิต (ระบบ"ขอ") เป็นต้น

ในเรื่องการรวมกลุ่มทางสังคมนี้ มีประเด็นสำคัญที่กล่าวถึงคือ เจตนารมณ์ของศาสนาอิสลามนั้นประสงค์จะให้เกิดความผูกพันในรูปของกลุ่มสังคมเพื่อการทำกิจกรรมร่วมกันในชีวิตประจำวันต่างๆ ตัวอย่างเช่น การทำละหมาดร่วมกันของสมาชิกในสังคมประจำวันศุกร์ ซึ่งอิสลามบังคับให้มุสลิมทุกคนต้องไปละหมาดที่มีสยิดจะละเว้นเสียไม่ได้ เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยกัน นำไปสู่ความคุ้นเคยและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ หรือการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ทั้งนี้จะอนุญาตให้เฉพาะมุสลิมที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจเท่านั้น ซึ่งในพิธีกรรมดังกล่าวคนทุกเพศทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ทุกวรรณะจะไปด้วยชีวิตด้วยกัน หรือหากมองย้อนเข้ามาที่ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่พบเห็นได้ในชุมชนปัตตานีแห่งนี้ในเรื่องการร่วมมือกันจัดงานศพ จะมีข้อห้ามไว้ว่าหากบ้านใดมีคนตายลงห้ามไม่ให้มีควันไฟที่บ้านแห่งนั้น นั้นย่อมเท่ากับว่าญาติ ๆ ของผู้ตายจะต้องงดการประกอบงานเลี้ยงโดยปริยายแต่บรรดาเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะเป็นผู้จัดหาอาหารการกินไปช่วยญาติผู้ตาย ลักษณะของประเพณีดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมด้วย

ศาสนาอิสลาม

เราจะไม่สามารถเข้าใจวิถีชีวิตของชาวมุสลิมที่ชุมชนปัตตานีได้เลย หากเราไม่สามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เนื่องมาจากการดำรงชีวิตของชาวมุสลิมแทบทุกด้านตั้งอยู่บนพื้นฐานของคำสอนในศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ในฐานะที่เป็นมุสลิมที่ดี ชาวบ้านทุกคนจะต้องพยายามประพฤติ และปฏิบัติตัวตามหลักการและคำสอนของศาสนาตามความเชื่อของคัมภีร์ศาสนาอิสลามได้วางแนวทางปฏิบัติของชีวิตไว้อย่างครอบคลุมทุกด้าน ตั้งแต่เกิดจนตาย นับตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นการล้างหน้าแปรงฟันจนถึงเรื่องของจิตใจที่สูงส่ง รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตส่วนตัวของปัจเจกชนจนถึงเรื่องของสังคมส่วนรวม ในที่นี้จะขอกล่าวถึงหลักการสำคัญ ๆ ของศาสนาอิสลามดังนี้

คำว่า "อิสลาม" เป็นศัพท์ภาษาอาหรับ ซึ่งมีความหมาย 2 ประการคือ ประการแรกหมายถึงการสยบยอมตนเองโดยสิ้นเชิงต่อเจตจำนงของพระเจ้าเป็นเจ้า ประการสองหมายถึงความสงบหรือสันติ ศาสนาอิสลามมีที่มาจาก 2 แหล่งคือ 1) คัมภีร์อัล-กรุอัน ซึ่งมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 30 ภาค (ซูเราะฮ์) 114 บท (ซูเราะฮ์) และ 6,660 กว้าวรรค (อายัต) 2) ฮาดิษ ซึ่งมีความหมายถึงรายงานหรือเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับคำกล่าวหรือพฤติกรรมของท่านศาสดา ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับคำสั่งสอนต่าง ๆ ที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน หลักการสำคัญที่เกี่ยวกับคำสอนในศาสนาอิสลาม มีดังนี้คือ

หลักแห่งความศรัทธา (รูกันอีมาน) 6 ประการ

มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธาในหลัก 6 ประการ อันได้แก่

1. ศรัทธาในพระเจ้า (อัลลอฮ์)
2. ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์
3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์
4. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต
5. ศรัทธาในวันพิพากษา

6. ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะการณ์

(เสาวนีย์ จิตต์หมวด , 2524, 33-93)

1. ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า

มุสลิมต้องศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า (อัลลอฮ์) พระองค์เดียวโดยไม่มีสิ่งอื่นใดเป็นภาคีต่อพระเจ้า การศรัทธาต่อพระเจ้าจะรวมไปถึงคุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เช่น เชื่อในความยิ่งใหญ่ เชื่อในความรอบรู้ เชื่อในความเมตตากรุณา และในความยุติธรรมของพระองค์ และถือว่าพระองค์เป็นที่พึ่งของสรรพสิ่งทั้งมวลในโลกนี้

2. ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์

มลาอิกะฮ์เป็นบ่าวของพระเจ้าประเภทหนึ่ง มีคุณสมบัติแตกต่างไปจากมนุษย์ เช่นไม่กิน ไม่ดื่ม ไม่นอน ไม่มีเพศ ไม่กระทำความผิดตามอารมณ์ปรารถนาของตนเองและเป็นผู้ที่คอยทำสิ่งต่าง ๆ ตามพระบัญชาของพระเจ้า เช่น เป็นผู้นำโองการจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้ามาถ่ายทอดให้แก่ท่านศาสดามูฮัมหมัด และเป็นผู้ทำหน้าที่บันทึกความดีความชั่วของมนุษย์ หรือถอดวิญญาณของมนุษย์ออกจากร่างกาย เป็นต้น

3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์

คัมภีร์ของศาสนาอิสลามเชื่อว่า อัล-กุรอานเป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้ายที่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าประทานมายังมนุษยชาติโดยผ่านทางศาสดามูฮัมหมัด เมื่อประมาณ 1,400 ปี ในรูปของโองการต่าง ๆ ซึ่งท่านศาสดาได้สั่งให้ ซัยด์ อิบนิฮาริษ บุตรบุญธรรมของท่านเป็นผู้แรกที่ได้ทำการจดบันทึกโองการต่าง ๆ ของคัมภีร์อัลลอฮ์ประทานลงมา นอกจากนี้ยังมีบุคคลอื่น ๆ ที่เป็นผู้ใกล้ชิดกับท่านศาสดาเป็นผู้จดจำและบันทึกไว้ด้วย ต่อมาภายหลังศาสดามูฮัมหมัดสิ้นชีวิตไปประมาณ 6 เดือน อุบัยกรซึ่งเป็นคอลีฟะห์คนแรกได้ทำการรวบรวมบันทึกคัมภีร์อัล-กุรอานขึ้นเป็นรูปเล่มและตรวจสอบจนถือเป็นคัมภีร์ของศาสนาอิสลามที่มุสลิมทุกคนจะต้องยึดถือ เป็นธรรมนูญแห่งชีวิตตราบนานทุกวันนี้

4. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต

มุสลิมเชื่อว่าก่อนหน้าที่พระเจ้าจะเป็นเจ้าจะคัดเลือกให้ท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้ประกาศศาสนาอิสลามนั้น พระเจ้าได้ทรงคัดเลือกบุคคลในหมู่มนุษย์ชาติให้เป็นผู้สื่อสารนำบทบัญญัติของพระองค์มาสั่งสอนแก่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยมาแล้วเป็นจำนวนทั้งสิ้น 25 ท่าน เช่น นบีมูซา หรือโมเซส นบิซา หรือพระเยซู หรือพระพุทธรเจ้า เป็นต้น โดยอิสลามถือว่าท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสดาองค์สุดท้ายที่พระเจ้าจะเลือกให้ทำหน้าที่ประกาศศาสนาแก่มนุษย์ ดังนั้นมุสลิมจึงต้องศรัทธาในบรรดาศาสนทูตที่พระเจ้าทรงคัดเลือกมาในยุคสมัยต่าง ๆ

5. ศรัทธาในวันพิพากษา

มุสลิมได้รับการสั่งสอนให้ศรัทธาว่าชีวิตความเป็นไปในโลกปัจจุบันนี้เป็นโลกที่ไม่จีรังยั่งยืนและจะต้องถึงวันแห่งการพิพากษา หรือ "วันกิยามะห์" ซึ่งเป็นวันที่ทุกชีวิตจะบังเกิดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อถูกชำระผลกรรมที่บุคคลได้กระทำไว้ในระหว่างที่เขาเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่

6. ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ

กฎกำหนดสภาวะการณคือระเบียบอันรัดกุมที่พระเจ้าได้กำหนดไว้แก่โลกแก่มนุษย์ชาติ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

6.1. กฎที่ตายตัวซึ่งพระเจ้าได้กำหนดไว้แล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือหลีกเลี่ยงได้ เช่นการถือกำเนิดมนุษย์ชาติ รูปร่างหน้าตา การโคจรของดวงดาว การแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ

6.2. กฎที่ไม่ตายตัวโดยดำเนินไปตามสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งพระเจ้าได้ประทานสติปัญญาแก่มนุษย์ เลือกปฏิบัติตามดุลพินิจได้

หลักการปฏิบัติตน (รูก่านอิสลาม)

หลักการปฏิบัติตนตามศาสนาอิสลามมี 5 ประการ ได้แก่

1. การปฏิบัติตน

2. การละหมาดวันละ 5 เวลา

3. การถือศีลอด

4. การบริจาคซะกาต

5. การประกอบพิธีฮัจญ์

(เสาวนีย์ จิตต์หมวด , 2524, 98-170)

1. การปฏิบัติตน

การปฏิบัติตนของมุสลิมคือการกล่าวคำว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และแท้จริงมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์" โดยมุสลิมที่แท้จริงจะต้องปฏิบัติตนด้วยความรู้สึกศรัทธาด้วยใจจริง ซึ่งการปฏิบัติตนดังกล่าวก็คือการยอมรับในเอกภาพของพระเจ้าองค์เดียว และการยอมรับในความเป็นศาสนทูตของศาสดามุฮัมมัด ซึ่งนำไปสู่การยอมรับในคำสั่งสอนและหลักการของศาสนาอิสลามนั่นเอง

2. การละหมาด

การละหมาดหรือมาฆ หมายถึง การที่มุสลิมแสดงความเคารพต่อพระเจ้า ทั้งร่างกายและจิตใจ ในการปฏิบัติการละหมาดเป็นเสมือนการขัดเกลาจิตใจของผู้ปฏิบัติให้เกิดความบริสุทธิ์ เกิดสมาธิอันจะช่วยให้จิตใจเข้มแข็ง หนักแน่น นอกจากนี้หากเป็นการละหมาดรวมในวันศุกร์ก็จะเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคี ความเสมอภาค ภราดรภาพ และแบ่งปันวรรณะผิวพรรณ เชื้อชาติ อีกด้วย ตามหลักปฏิบัติของศาสนากำหนดให้มุสลิมทุกคนที่บรรลุนิติภาวะจนถึงวันสุดท้ายของชีวิตจะต้องละหมาดวันละ 5 เวลา คือ

- เวลาอรุณรุ่ง	เรียกว่าละหมาด"ซุบหุ"
- เวลากลางวัน	เรียกว่าละหมาด"ดูฮริอู"
- เวลาเย็น	เรียกว่าละหมาด"อะซัร"
- เวลาพลบค่ำ	เรียกว่าละหมาด"มักริบ"
- เวลากลางคืน	เรียกว่าละหมาด"อิชา"

สำหรับสถานที่ซึ่งใช้ในการละหมาดนั้น จะละหมาดที่ใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องที่มัสยิดหรือสุเหร่า แต่ต้องเป็นที่ซึ่งสะอาดเหมาะสมยกเว้นการละหมาดในวันศุกร์ และวันอีดิลฟิตรี และวันอีดิลอัฎฮา เท่านั้นที่หลักปฏิบัติของศาสนากำหนดให้ชุมชนมุสลิมในชุมชนนั้นๆ จะต้องมาละหมาดร่วมกันโดยการละหมาดแต่ละครั้งมุสลิมทุกคนจะหันหน้าไปยังทิศเดียวกัน คือทิศซึ่งเป็นที่ตั้งของมัสยิด อัล-หะรอม ซึ่งเป็นที่ตั้งของหินกะอูบะฮ์ ในนครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

3. การถือศีลอด

การถือศีลอดหมายถึงการละเว้นการบริโภคอาหาร การละเว้นจากการร่วมสังวาส การรักษาอวัยวะทุกส่วนให้พ้นจากการกระทำชั่ว ทั้งด้านกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม นับเวลาตั้งแต่แสงอรุณขึ้นจนกระทั่งหมดแสงโดยมีกำหนดระยะเวลา 1 เดือน (ในเดือนรอมฎอน) ทั้งนี้การถือศีลอดมีจุดมุ่งหมายเพื่อการฝึกฝนตนเองทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้มุสลิมมีความหนักแน่น อดทน ให้ทุกคนได้รู้จักรสชาติของความหิวโหยว่าเป็นเช่นไร เพื่อจะได้เห็นอกเห็นใจคนจนและจะได้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีระบบการจ่ายชะกาต เพื่อบริจาคทานให้กับคนจนด้วย

4. การบริจาคชะกาต

การบริจาคชะกาต เป็นข้อบัญญัติที่ศาสนากำหนดให้มุสลิมผู้มีทรัพย์สินทุกคนจะต้องจ่ายทานให้กับบุคคล 8 ประเภท อันได้แก่ คนอนาถา คนขัดสน ผู้ที่ท่อน้ำที่รวบรวมและจ่ายชะกาต บุคคลที่ควรแก่การปลอบใจ จ่ายเพื่อไถ่ตัวทาสหรือเชลยให้เป็นอิสระเพื่อปลดเปลื้องหนี้สินของผู้มีหนี้สินส่วนตัว เพื่อเข้าในแนวทางของพระเจ้าเป็นเจ้าและเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้เดินทาง

จุดมุ่งหมายของการบริจาคชะกาตก็เพื่อการขัดเกลาจิตใจของผู้บริจาคให้สะอาดบริสุทธิ์ อันเป็นการลดความตระหนี่ถี่เหนียว เห็นแก่ตัวของมนุษย์ ยิ่งมุสลิมผู้นั้นเป็นผู้ที่มีฐานะ เศรษฐกิจดีเท่าใดก็ต้องบริจาคให้กับผู้บริจาคชะกาตให้แก่ผู้มีสิทธิ์รับชะกาตมากเท่านั้น

โดยมีบทบัญญัติทางศาสนาระบอบตราของทรัพย์สินที่ต้องจ่ายไว้อย่างชัดเจน

5. การประกอบพิธีฮัจญ์

ในบทบัญญัติของศาสนาอิสลามระบุว่ามุสลิมผู้มีความพร้อมหรือมีความสามารถ (ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และทรัพย์สิน) ต้องเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ หรือไปแสวงบุญที่มีสยิด อัล-บัยตุลลอฮ์ ในนครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ตามแบบอย่างที่ศาสนาดูหมั่นหมัดได้กระทำไว้ โดยจะมีการประกอบพิธีฮัจญ์ขึ้นปีละ 1 ครั้ง คือในเดือนซุล-ฮิจญะห์ หรือเดือนที่ 12 ทั้งนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศาสนาอิสลามและแสดงให้เห็นถึงเอกภาพของมุสลิมทั่วทั้งโลกนั่นเอง รุกนอิสลาม ได้กำหนดไว้ว่าผู้จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ได้ ต้องเป็นบุคคลที่มีความพร้อมเท่านั้นจึงจะปฏิบัติได้ ความพร้อมนี้รวมถึงแต่สุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์สติปัญญาสมบูรณ์ประกอบ มีทรัพย์สินเพียงพอในการใช้จ่ายสำหรับการเดินทางไปประกอบศาสนกิจได้ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2524, 142-143)

สำหรับชาวมุสลิมในชุมชนปัตตานี และชุมชนใกล้เคียงจะมีค่านิยมเหมือนกันคือจะมีความใฝ่ฝันว่าอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตของตนจะต้องพยายามเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะฮ์ให้ได้ จากการสำรวจข้อมูลชุมชนพบว่าจนถึงห้วงระยะเวลาที่ผู้วิจัยทำการศึกษาอยู่นั้น มีผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์แล้วจำนวน 18 คนเท่านั้น 14 คนเป็นคนแก่อายุเฉลี่ย 55 - 65 ปีขึ้นไป อีก 4 คน เป็นคนรุ่นหนุ่มสาวที่เดินทางไปประกอบอาชีพรับจ้างอยู่ที่ประเทศซาอุดีอาระเบียอยู่แล้ว ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์เป็นความต้องการของชาวบ้านทุกคน ดังนั้น หากใครสามารถเดินทางไปได้ก็จะได้รับยกย่องจากสังคม มีคำเรียกผู้ที่ผ่านการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ว่า "หะยี" (ชาย) และ "เรต๊ะยี" (ผู้หญิง) ซึ่งถือว่าเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมอย่างหนึ่ง

อย่างไรก็ตามพบว่ามีหลายคนที่ต้องการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ให้ได้ และพยายามทุกวิถีทางเช่นจ้างคน จ้างที่ดิน กู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเดินทางไปได้ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนอกจากจะเป็นการผิดตามหลักการของศาสนาแล้ว

ยังได้รับการนิทาว่าร้ายจากสังคมทางที่ไม่ดี เฉลี่ยแล้วพบว่าต้องจ่ายเงินในการเดินทางไปประกอบศาสนกิจอย่างน้อย 50,000 บาท (สำรวจปี 2537) เกือบทั้งหมดชาวบ้านจะอาศัยนายหน้าซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลาง ที่เรียกกันว่า "โตะแชะ" ทำหน้าที่ติดต่อเกี่ยวกับการเดินทางทุกอย่างตั้งแต่การทำหนังสือเดินทาง การจองตั๋ว จัดหาที่พัก กำหนดแผนการเดินทาง เป็นต้น ก่อนการเดินทาง ชาวบ้านโดยเฉพาะบรรดาญาติมิตรจะร่วมกันจัดงานเลี้ยงฉลองให้กับผู้เดินทาง หรือเมื่อถึงกำหนดการเดินทางชาวบ้านจะนิยมไปร่วมส่งผู้เดินทางด้วยเป็นจำนวนมาก ๆ ทั้งนี้เพราะค่านิยมที่ว่าหากมีคนในหมู่บ้านได้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ก็จะถือว่าเป็นหน้าเป็นตาของสังคมด้วย

ศูนย์รวมทางศาสนาของชุมชน

ศูนย์รวมทางศาสนาที่สำคัญภายในชุมชนบัตตานีก็คือมัสยิดของชุมชน มัสยิดแห่งนี้ก่อตั้งควบคู่มากับชุมชนแห่งนี้ และมีการขยายขยายสถานที่และก่อสร้างให้เป็นอาคารถาวรและมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนสมาชิกในชุมชนมาถึง 3 ครั้ง มัสยิดหลังปัจจุบันสร้างเสร็จเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 ด้วยการร่วมกันสมทบทุนในการก่อสร้างจากบรรดาชาวบ้าน ค่อย ๆ ก่อสร้างไปทีละเล็กละน้อยตามกำลังความสามารถของชาวบ้านและตามกำลังทุนทรัพย์ใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างประมาณสามปีเศษ ผู้นำคนสำคัญของมัสยิดหรือสถาบันทางศาสนาที่สำคัญของชุมชนก็คือ โตะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำที่ได้รับการเคารพจากบรรดาชาวบ้านมากที่สุดสูงกว่าผู้นำหมู่บ้านที่เป็นผู้นำซึ่งเป็นตัวแทนของทางราชการเสียอีก ด้านหนึ่งเป็นผลมาจากธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนมุสลิมซึ่งจะมอบหมายบทบาทให้กับโตะอิหม่ามในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและวิถีชีวิตประจำวันแทบทุกเรื่อง อาจกล่าวได้ว่าโตะอิหม่ามคือผู้นำที่แท้จริงของชุมชน นอกจากโตะอิหม่ามแล้วในมัสยิดหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยโตะคอเต็บและโตะบิหฺรันและคณะสัปบุรุษอีกประมาณ 10 คน คอยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจการทางศาสนาของชุมชน คณะบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากทางราชการด้วยการออกใบสำคัญการแต่งตั้งและมีการออกบัตรประจำตัวคณะกรรมการประจำมัสยิดไว้ด้วย เฉพาะบุคคล 3 ตำแหน่งแรกนั้นได้รับการตีความจากทางราชการว่าเป็นนักบวช (ประเภท

หนึ่ง) ถึงแม้ว่าตัวพวกเขาเองและชาวมุสลิมทั่วไปจะไม่ถือว่าตำแหน่งเหล่านี้เป็นนักบวช แต่เป็นเพียงผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้เข้ามาทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการทางศาสนาเท่านั้นเอง

วันเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปจิตใจของคนก็เปลี่ยนตาม ความคิดความเชื่อทางศาสนาของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน สืบเนื่องมาจากประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา บรรดาผู้นำทางศาสนาและปัญญาชนมุสลิมจำนวนมากที่ปฏิเสธระบอบการศึกษาระบบของไทยแล้วไปเรียนต่อมาจากต่างประเทศ ได้รับเอาความคิดทางศาสนาที่ตีความแบบใหม่ ๆ แตกต่างไปจากความคิดตามประเพณีดั้งเดิมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ก่อให้เกิดความหลากหลายทางความคิดความเชื่อในด้านการศึกษาหลักการศึกษาของศาสนาที่แตกต่างออกไปจากเดิมหลายอย่าง แต่กลุ่มที่มีความสำคัญมากที่สุดเนื่องจากเป็นที่ยอมรับของบรรดาผู้นำศาสนาและในหมู่ปัญญาชนมุสลิมรุ่นใหม่ที่ได้รับเอาแนวการศึกษาอิสลามตามแบบอย่างของนิกายศาสนาของประเทศซาอุดีอาระเบียและเรียกกลุ่มของตนว่า "วาหะบี" กลุ่มศาสนาแบบนี้ไม่มีวิธีการตีความศาสนาแตกต่างออกไปจากนิกายอื่นที่ชาวมุสลิมในภาคใต้ส่วนใหญ่ยึดถืออยู่หลายประการ เช่นห้ามไม่ให้มีการทักทายให้กับผู้ตายไปแล้ว เนื่องจากเชื่อว่าการตายเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้าที่กำหนดไว้ให้เป็นการสิ้นสุดชีวิตบนโลกนี้แต่ยังมีชีวิตภายหลังการตายที่สำคัญกล่าวและพระเจ้าไม่ประสงค์จะให้การตายของมนุษย์ เป็นภาระแก่ผู้ยังอยู่ข้างหลังหรืออย่างเรื่องประเพณีการจัดงานเมาลิดเพื่อรำลึกถึงวันเกิดของท่านศาสดามูฮัมหมัด ซึ่งชาวบ้านจะมีการจัดกิจกรรมตามประเพณีแบบพราหมณ์ที่ยังฝังรกรากอยู่ เป็นต้น กลุ่มศาสนาใหม่นี้เข้ามาขยายตัวในพื้นที่ภาคใต้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นผลมาจากกลุ่มปัญญาชนมุสลิมจำนวนมากนิยมไปเรียนต่อทางด้านศาสนาจากประเทศซาอุดีอาระเบียแล้วรับเอาอิทธิพลทางความคิดแบบใหม่ที่ต่อต้านการปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน ในเขตอำเภอโคกโพธิ์มีศูนย์กลางของกลุ่มศาสนาใหม่นี้ด้วย มีการเผยแพร่ความคิดออกไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น เฉพาะในชุมชนปัตตานีมีสมาชิกของกลุ่มวาหะบีจำนวน 8 คน คนเหล่านี้มีความคิดต่อต้านบรรดาผู้นำทางศาสนา และกรรมการมัสยิดที่ถือกันว่าเป็นคนที่อยู่ใต้อิทธิพลของทางราชการและขาดความเข้าใจศาสนาอิสลามอย่างแท้จริงพวกเขาจะรวมตัวกันจัดสร้างสถานที่ละหมาดของกลุ่มตนเองขึ้นมาใหม่โดยแยกตัวไม่ยอมเข้าร่วมการละหมาดหรือทำกิจกรรมทาง

ภาพที่ 5 แสดงมัสยิดศูนย์รวมทางศาสนาและกิจกรรมของชุมชนปัตตานี

ศาสนาร่วมกับชาวบ้านในชุมชนที่มีสยิดเหมือนเคย รวมทั้ง เริ่มมีการขยายความคิดของกลุ่มตัว และกล่าวโจมตีผู้นำศาสนาของชุมชนเพิ่มมากขึ้น หลายครั้งที่การวิพากษ์วิจารณ์กิจกรรมทาง ศาสนาของชาวบ้านส่วนใหญ่ว่าเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง ไม่ใช่อิสลามที่แท้จริง ทำให้ชาวบ้าน ส่วนใหญ่เกิดความไม่พอใจต่อคนกลุ่มนี้ ดูเหมือนว่าบัดนี้กระแสความขัดแย้งทางความคิดความเชื่อ ทางศาสนาได้ก่อตัวขึ้นแล้ว

อย่างไรก็ตามในชุมชนปัตตานีแห่งนี้ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากชุมชนอื่น ๆ ในหลาย ๆ เรื่อง เช่นความคิดในหลักการของศาสนาหลาย ๆ อย่างขัดแย้งกับพฤติกรรมที่ชาวบ้านใน ชุมชนยึดถือปฏิบัติโดยทั่วไป เช่นหากพิจารณาจากตัวบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามแล้วจะพบข้อ ห้ามเกี่ยวกับความเชื่อถือในเรื่องเซคกลาง หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือหรือดวงวิญญาณของบรรพ บุรุษที่คอยให้คำแนะนำแก่ลูกหลาน เป็นต้น แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถพบเห็นได้ใน วิถีชีวิตประจำวันตามปกติของชาวบ้านในชุมชนปัตตานีทั่ว ๆ อยู่เสมอ

ความคิดเชิงเศรษฐกิจของอิสลาม

ในหลักการของศาสนาอิสลามได้กล่าวถึงหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับระบบความคิด ความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายประการ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษา จะศึกษาและทำความเข้าใจการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของอิสลามได้นั้นจำเป็นต้องเข้าใจ หลักการในเรื่องเชิงเศรษฐกิจด้วย ในที่นี้เราอาจเรียกสิ่งนี้ว่า "เศรษฐกิจของอิสลาม" ซึ่งมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่เหมือนและแตกต่างไปจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไปหลาย ประการ ดังนี้

1. การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

อิสลามอนุญาตให้ปัจเจกบุคคลสามารถมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินได้ ครอบคลุมที่ การกระทำเหล่านั้นไม่ก่อให้เกิดความเลวร้ายแก่สังคมส่วนรวม ซึ่งหลักการข้อนี้ไม่แตกต่างไป จากหลักการเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมทั่วไป (สายสัมพันธ์, 2523, 52)

2. ส่งเสริมให้มนุษย์ทำงานเพื่อให้ได้ทรัพย์สิน

ศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มุสลิมทำงานและพยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อให้มุสลิมทุกคนหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองให้มากที่สุด ดังมีคำกล่าวของท่านศาสดามูฮัมหมัดที่ว่า "มนุษย์ที่ดียิ่งคือคนที่สร้างประโยชน์แก่มนุษย์" ไม่ว่าเขาจะทำงานด้านใดก็ตาม เช่น ด้านการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และการค้าขาย เป็นต้น ตัวอย่างที่อยากจะทำมากแล้วเพิ่มเติมคือในเรื่องของการค้าขาย กล่าวคือ ในเรื่องของการทำการค้าหรือด้านพาณิชย์กรรมนั้น อิสลามได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการทำการค้าขายไว้หลายประการ เช่น การค้าขายที่บริสุทธิ์จะต้องมีเงื่อนไข 2 ประการคือ ประการแรกค้าขายเพื่ออัลลอฮ์ ประการที่สองคือ ค้าขายตามแบบอย่างที่ท่านนบีมีอัมหมัดปฏิบัติ เช่น ต้องไม่โกงราคา ไม่โกงตาชั่ง ไม่มีการบีบบังคับให้ซื้อ ไม่มีการบีบบังคับให้ขาย ไม่กักตุนสินค้า ไม่ปิดบังข้อบกพร่องของสินค้า ไม่มีระบบกินดอกเบี้ยอย่างเด็ดขาด เป็นต้น (อัศดุร-เราะหฺมาน ออบูบักร์ , 2528, 228-247)

3. อิสลามไม่ส่งเสริมให้สะสมทรัพย์สิน

หลักการของศาสนาอิสลามไม่ปรารถนาให้มุสลิมสะสมทรัพย์สินเพราะ เห็นว่าจะเป็นการชักจูงให้คนเข้าไปหลงใหลอยู่ในความโลภและตระหนี่ถี่เหนียวและหลงใหลในทรัพย์สินและประพฤติดัวออกนอกกฎเกณฑ์ของศาสนาได้ ดังมีบทบัญญัติของศาสนากล่าวไว้ว่า

"...และบรรดาผู้สะสมทองและเงิน พร้อมกับไม่ยอมจับจ่ายใช้สอยในหนทางของอัลลอฮ์ (เช่นกับการบริจาคหรือเข้าไปลงทุนในทางที่ถูกต้อง) ผู้เจ้าจงบอกแก่เขาเหล่านั้นถึงการลงทัณฑ์อันเจ็บแสบ" (เรื่องการที่ 34) หรือ "...บุคคลที่ตายลง พร้อมกับเขาได้สะสมของสีแดงหรือสีขาว (หมายถึงเงินและทอง) เขาจะไม่ได้รับสิ่งใดเว้นแต่พระองค์อัลลอฮ์จะทำการให้ของทุกอย่างเป็นแผ่นดินไฟ พร้อมกับจะนำมาบดที่เท้าของเขาจนจรดเข่าของเขา" (อัลฮะดีษ - เล่าโดยอิบนุอับบาน) (เฟิงอ้าง, 53)